

PROFESIONALNI I ORGANIZOVANI KRIMINALCI: SLIČNOSTI I RAZLIKE*

Zlatko Nikolić*

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu

Nema dana da se u štampanim ili elektronskim medijima ne pojavi neka vest o novootkrivenoj mafiji, o dejstvu specijalnog tužilaštva, policijskim akcijama i slično. Javnost je zatrpana vestima da kod nas sve vri od organizovanih mafija i da ničega drugog nema u sferi kriminaliteta, osim "mafije". Šta je to mafija i organizovani kriminalitet i koje su to njegove vidljive karakteristike? Postoji li i neki drugi oblik kriminaliteta ili je svaki kriminal organizovan po principima funkcionisanja mafije.

KLJUČNE REČI: profesionalni kriminalitet / organizovani kriminalitet / klasifikacija / tretman / posledice

UVOD U PROBLEM

Kada u tzv. "crnim hronikama" vidimo vesti da su se razračunavali tzv. "žestoki momci" i odmah pored toga da je akcijom neke od policijskih uprava i tzv. specijalnog tužilaštva pohapšena prosvetna, lekarska, drumska, duvanska ili neka druga mafija, onda nemamo pravu sliku ko je "mafija" a ko nije, jer su po njihovim opisima delovali isto. Tako se, hotimice ili nehotice, pravi zbrka u javnom mnjenju protiv koga se ko bori, šta je mafija, a šta nije i gde spadaju ti u novinama i na televizijama egzotično opisani "žestoki momci". Problem, međutim, ne bi postojao kada bi to bila samo zbrka pojmova, već nastaje onda kada se on aplikuje

* Rad je nastao kao rezultat na projektu "Prevenција kriminala i socijalnih devijacija" koji podržava Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, broj 149016.

* E-mail: zlatkon@ptt.rs

i na reagovanje sudova i reagovanje obične javnosti, na koju službene informacije ostavljaju i te kako jak utisak. Kada tome dodamo televizijske storije o "spektakularnoj" akciji hapšenja, na primer, carinske mafije, u kojima specijalne jedinice naoružane "do zuba" obaraju na zemlju i vezuju "mafijaše" u sukunjama (žene carinike), bez oružja i bez otpora, onda se postavlja pitanje kakva je to mafija i, pravnički, šta je sa prezumcijom nevinosti? Nekome je, očigledno, bilo važno da to bude "mafija", bez obzira na pojmovno značenje, ali sa očekivanim "političkim" poenima onih koji su to navodno otkrili i onih koji su to izveli, odnosno, njihovim šefovima. Iza toga i tako spektakularnih hapšenja prethodne "mafije" nastaje ćutanje i sudsko tapkanje u mestu, a otkriva se neka nova "mafija". Niko kriv i niko odgovoran, jer policijska i "polutužilačka" istraga i dalje nemaju prođu na ovim prostorima zbog postojanja dva važeća i, istovremeno, nevažeća Zakonika o krivičnom postupku, za čije postojanje takođe niko nije kriv. Šta je onda mafija ako je toliko ima, a šta su bande kriminalaca, kojih takođe ima i mogu da sarađuju sa "mafijom"?

Problem bandi ili profesionalnih grupa kriminalaca, inače, nije bio nepoznat na ovim prostorima i ranije, ali su njihove delatnosti bile drugačije i nisu tako mnogo ugrožavale svet oko sebe. Međutim, sa tranzicijom i privatizacijom svega i svačega, za već postojeći opšti interes i individualne potrebe iste za sve, ukazale su se nove mogućnosti, kako običnim građanima da se "snađu", tako i kriminalcima da to isto urade. Tako se kriminalci "iznenada" pojavljuju u vidu "zaštitnika" nečije radnje, kafića ili slično, a u kriminologiji zapadnih zemalja je to odavno bilo poznato kao reketiranje. Mi smo na to, očigledno, tek počeli da se navikavamo, jer bismo inače znali šta je šta, pa ne bismo zbog koincidencije u kojoj je jedna banda profesionalnih kriminalaca prerasla u organizovani kriminal mešali "babe i žabe". Činjenica je, međutim, da je ne samo zbog naše neukosti u razlikovanju jednog i drugog došlo do zbrke u pojmovima, već je na to uticala i "neukost" naših novo komponovanih moćnika, koji u nameri da ostvare neki kratkoročni cilj traže pomoć i od profesionalnih bandi. Tako ta sprega između aktuelno moćnih, sa jedne strane i aktuelno "žestokih momaka" sa druge dovodi do zabune i shvatanja da je sve to organizovani kriminalitet. Policiji i tužilaštvima je to, svakako, već jasno, ali ni jednima ni drugima nije konjuktorno da "ispravljaju" nešto što od njih niko i ne traži. Zato će sve to što nam se dešava za javnost i medije i nadalje biti delo mafije i organizovanog kriminaliteta, ali, da li je to baš tako?

PROBLEMI KLASIFIKACIJE KRIMINALITETA

Kriminolozi, policija, sudije i tužioci su oduvek želeli da budu precizni u onome o čemu govore i zbog toga uvek nastoje da njihova delatnost bude jasno pojmovno određena. Ali, taj idealni tip metodološki nije uvek moguć, pa je sve drugo što nije moglo biti idealan tip najčešće ličilo na improvizaciju. Tako je verovatno i došlo do pojmovne zbrke, o kojoj smo napred govorili. Da bi se to izbeglo i ublažilo, u kriminologiji je načinjeno nekoliko pokušaja koji, manje ili više, objašnjavaju i opisuju određene kategorije i klase kriminaliteta, mada se svima mogu staviti i određene metodološke zamerke.

Kriminološka nastojanja da se napravi preciznija klasifikacija kriminaliteta je, može se reći, proizašla iz nezadovoljstva zbog veoma rasprostranjenog korišćenja tzv. pravničke ili pravne klasifikacije kriminaliteta. Ova klasifikacija, naime, kriminalno ponašanje određuje prema zakonskim nazivima dela i prestupa i ne pravi razliku između lica koja vrše ista krivična dela. Na taj način, zapravo, ova klasifikacija stvara lažni utisak o homogenosti kategorija kriminalaca i time nagoveštava da se oni ograničavaju samo na jedan određeni oblik prestupa, za koji su uhvaćeni i kažnjeni u određeno vreme. Budući najlakšom za navodno razumevanje problema koji nas tišti, ova klasifikacija je i sada najrasprostranjenija u sudskoj i penološkoj praksi. Međutim, iz tog praktičnog stanja shvatanja i definisanja kriminalnih postupaka proizilaze i praktične posledice po kriminalce. To se u prvom redu odnosi na načine hapšenja i tretmana pri hapšenju, kako smo ih u uvodu delimično opisali, a zatim na odnos tužilaca i istržnih sudija u pogledu procenjivanja društvene i procesne opasnosti, te određivanju mere pritvora. Takođe, takvo shvatanje i definicija kriminalne radnje utiče i na odluku suda, koji zbog pravne kvalifikacije dela ima tačno određeni krivičnopravni okvir i kazne od - do.

Druga i ne manje bitna posledica pravne klasifikacije je postupanje zatvorskih službi u tretmanu tako definisanih kriminalaca, jer nema upravnika zatvora koji će se usuditi da prosudi o tretmanu osuđenog na osnovu nalaza prijemnog odeljenja o aspektima ličnosti, već na osnovu "imidža" koji su mu nametnuli policija, tužioci, sud i mediji¹. Konačno, kao treća posledica ove pravne klasifikacije, jeste eliminisanje uslova za individualizaciju kazne prema aspektima ličnosti prestupnika, za šta se

¹. Nije nepoznato da su se tretmani nekih od "poznatijih" osuđenika menjali posle pisanja u štampi ili posle promene neke od vlada. Pri tome, svi drugi penološki i ostali aspekti nisu bili važni, iako bi zakoni trebalo da budu isti za sve.

zalažu svi međunarodni akti i domaće kazneno zakonodavstvo. Tako će "opasan kriminalac" sa početka izdržavanja kazne i tretmanske klasifikacije od strane upravnika, ostati "opasan kriminalac" za sve vreme izdržavanja kazne, a to znači i minimalne ili nikakve šanse za pogodnosti, pomilovanje, uslovni otpust i drugo.

Da bi se izbegli nedostaci ove zakonske ili pravne klasifikacije, nužno je da se shvati da klasifikacija kriminaliteta nema za zadatak da objasni uzroke pojave, već samo da opiše vidove ispoljavanja radi njihovog lakšeg identifikovanja. Zbog toga nije adekvatno da se društvena reakcija na delo, pre nego samo delo, uzima kao parametar za klasifikaciju dela, jer u različitim sredinama ista ponašanja ne moraju biti kriminalna i kažnjiva.

Ni drugačiji, personalistički pristup, nažalost, ne rešava probleme zabune u klasifikovanju kriminalaca. Iako je ovaj pristup na prvi pogled dijametralno suprotan od pravnog ili zakonskog definisanja, jer je usmeren na ličnost prestupnika, on takođe koristi krivično delo kao osnovnu tačku. Razlika je samo u tome što personalistički pristup polazi od aktera do dela, kao krajnje destinacije, a zakonsko klasifikovanje polazi od dela do aktera, dakle obrnuto. Na taj način se ponovo stvara lažna impresija o homogenosti određene kriminalne kategorije, koja je sada sa zakonskog određenja prebačena na nivo ponašanja, odnosno, na shvatanje da slične osobene vrste vrše slične prestupe².

Mejhev - Moro-ova³ klasifikacija je, pak, pokušaj da se kriminalaci klasifikuju prema njihovim načinima življenja, pa je Mejhev kriminalce podelio na one koji se kriminalom bave profesionalno i na slučajne kriminalce. Po njemu su profesionalni kriminalci one osobe koje od toga žive i zbog toga se koncentrišu uglavnom na imovinske delikte, a slučajni su oni koji to samo povremeno budu, da bi se posle toga vratili svom pređašnjem zanimanju i poštenom radu. Moro je ovoj klasifikaciji dodao i treću kategoriju, tzv. kriminalce iz navike.

Ova klasifikacija, međutim, kao i Lindsmit-Danhamova klasifikacija, koja se oslanja na ovu i dopunjuje je u mnogim delovima, jesu samo pokušaji stereotipiziranja kriminalne fenomenologije, jednako kao i najrasprostranjenija zakonska klasifikacija. To isto važi i za Reklesovu klasifikaciju o kojoj će nadalje biti reči, s tim što je ova klasifikacija po kriminalnim karijerama najbliža stereotipima po zakonskoj i personalističkoj klasifikaciji.

². Prema, Korn, R.; McCorkle, L.: *Criminology and Penology*, New York-London, (1964.) str. 189-192.

³. Vidi, Nikolić, Z.: *Kriminologija sa socijalnom patologijom*, Narodna knjiga, Beograd, (2000.) str 241.

Deleći kriminalce po šablonima kriminalne karijere, Valter Rekles je definisao tri grupe kriminalaca po karijerama i to na: obične kriminalne karijere, profesionalne karijere i organizovane kriminalne karijere⁴. Kriminalci sa običnom kriminalnom karijerom su, prema ovoj klasifikaciji, uglavnom grupa u koju spadaju konvencionalni imovinski prestupnici: provalnici, pljačkaši, falsifikatori, proneveritelji, sitni lopovi i dr. Oni inače u kriminalnom svetu predstavljaju "nižu radničku klasu" i potiču iz siromašnih i dezorganizovanih domova i sredina.

Drugu grupu po ovoj podeli čine profesionalni kriminalci i tu spadaju profesionalni džeparoši, podmukli kradljivci iz prodavnica, banaka, kacerarija, robnih kuća, juvelirnica putem zamene predmeta, organizatori dogovorenih igara, proturanje lažnih čekova, kartica, hartija od vrednosti, učenjivači drugih kriminalaca, falsifikatori novca, slika i slično.

Treća klasa organizovanih kriminalaca se razlikuje od prve dve po čvrsto organizovanoj hijerarhiji uloga u kriminalnom sindikatu. Takva organizacija zahteva efikasnu administrativnu kontrolu svakog pojedinca u njoj, pa po tome organizovani kriminalci imaju veću sličnost sa legitimnim biznisom, nego sa konvencionalnim kriminalom.

Sve ove klasifikacije, međutim, nemaju za zadatak da objasne uzroke kriminalnog ponašanja pojedinaca, kako smo već naveli, već da bliže odrede bar stereotipije za određene grupe kriminalaca. Reklesova klasifikacija nam se stoga čini kompletnijom, jer kriminalna karijera u sebi sadrži i predominantne delikte iz zakonske klasifikacije, ali i aspekte ličnosti kriminalaca, odnosno, sistem uloga koje oni prema svojim osobenostima prihvataju i "igraju".

PROFESIONALNI KRIMINALCI

Sama reč profesionalni kriminalac već ukazuje na način nečijeg življenja, u ovom slučaju kriminalaca, ali i na određeni nivo u tom zanimanju ili načinu života. Prema tome, kada pomenemo profesionalne kriminalce, pod tim podrazumevamo ljude - prestupnike, koji svoju egzistenciju obezbeđuju kriminalnim radnjama i to, najčešće, u jednoj ili dve vrste kriminalnih specijalnosti. Profesionalni kriminalci su, dakle, ljudi koji žive od svojih profesionalnih veština, ali na nedozvoljeni način i oni sebe ne smatraju ništa manje vrednim od bilo koje druge profesije. Prema nekim opisima koje sami o sebi daju u zatvorima, oni sebe smatraju "klasom" i

4. Prema, Korn, R.; McCorkle, L.: *Criminology and Penology*, op cit. str 197-199.

preziru amatere. Njihova kriminalna karijera, inače, nije započela od malena, kao kod običnih prestupnika (osim džeparoša), već su se pre toga obično bavili zanimanjem za koje su se školovanjem opredelili. Usavršivši sebe u nekoj od finesa svoga zanimanja, a neispunjenih aspiracija i nezadovoljni priznanjima u socijalnoj sredini, uz nedovoljno ili neadekvatno internalizovane vrednosti, oni lako svoja umenja pretaču u kriminalna. Zbog svog narcizma i egoizma ovi, u osnovi, pseudosocijalni tipovi ličnosti lako prelaze u antisocijalne posle stigmatizacije zbog zasluženih kazni⁵. Oni, takođe, nemaju izraženiju sposobnost za empatiju, ali to kompenzuju iracionalnim shvatanjem "časti" i kodeksa svoje "profesije". Zato se i druže sa sebi sličnima, ali nisu homogeni kako to spolja izgleda. U tom svetu se, naime, radi o izrazitim individualcima, koje samo nužda tera na solidarnost: nepoverenje sredine, stalne policijske provere i drugo. Kada se i kao takvi udružuju za neki "posao" profesionalni kriminalci to čine ad-hok i nemaju čvrstu hijerarhiju, u pogledu naređivanja i određivanja poslova. Najviše što priznaju drugima je "prvi među jednakima" u tačno određenom poslu, a to važi i u pogledu deobe plena. Za određene specifične "poslove" oni se ne libe da kooptiraju nekog takođe poznatog profesionalca u toj sferi.

Najčešći vidovi kriminalnih aktivnosti profesionalnih kriminalaca su visokoprotivne akcije, koje ne zahtevaju grubu silu i nasilje, već nadmudrivanje žrtve ili čuvara određene vrednosti (čuvare banke, juvelirnica, štedionica, pošte i slično). Zbog toga se sa promenama uslova života, promenom profesija i vrednosnog sistema u društvu, menjaju i uske profesionalizacije kriminalaca i njihove aktivnosti, pa više nema specijalista za presretanje trgovačkih karavana, već stručnjaka za presretanja transporta novca, obijanje kasa, eliminisanje alarmnih sistema, video nadzora i slično. Jedino što je opstalo sa protokom vremena je profesionalno džeparenje, a sve druge aktivnosti profesionalnih lopova su poprimile nijanse koje su uslovile savremenija sredstva zaštite. Tako su krađe iz samoposluga i robnih kuća već komplikovanije sa detektorima za proknjižene bar kodove, video nadzorom i drugim, te sličnom ili sofisticiranijom zaštitom juvelirnica, bankomata, hotelskih soba i slično.

Profesionalni kriminalci su oduvek bili problem svih policija sveta, iako, kao takvi, imaju svoj "pečat" u svom "zanatu". To je i iznudilo međunarodnu saradnju policije u vidu INTERPOL-a i razmenu podataka o takvim grupama i "specijalcima". Profesionalni kriminalci, pak, nemaju

⁵. Vidi o pseudosocijalnim i antisocijalnim tipovima ličnosti u: Nikolić, Z.: *Penološka andragogija sa metodikom prevaspitanja (drugo dopunjeno izdanje)*, IKSI, Beograd, (2005.) str. 158-159.

formalnopravnu i ugovorima obezbeđenu saradnju, ali oni, na svoj način, ipak uspevaju da budu "bliži susedi jedni drugima", nego što to uspevaju svetske policije preko INTERPOL-a. Običan svet se, zbog toga, pita kakvi su to ljudi i kako ih na vreme prepoznati, pogotovo od vremena kada je pojava INTERNET-a omogućila tzv. kompjuterski kriminalitet i prevare visokosofisticiranog tipa. Oni, međutim, kao ni džeparoši ne izgledaju tako kako ih obična javnost zamišlja, a na osnovu slika iz stripova i filmske industrije. Profesionalni kriminalci, kao ni svi drugi ako nisu bolesnici, nemaju posebne spoljne odlike, već su po spoljnjem izgledu isti kao i mi ostali, uglađeni su i socijalizovani, ponekad poliglote i kozeri, odnosno, ličnosti sposobne da menjaju uloge i uspešno ih igraju. U tome se oni ne takmiče samo sa žrtvom ili organima reda koje treba nadmudriti, već i sa smim sobom, pa im je, kada su već u zatvoru, najžalije što su napravili takav i takav propust i tako "bedno" pali. Taj lični gaf je za njih najbolniji, a ne osuda socijalne sredine i pripadajuća stigma. Zato i u zatvorima nastavljaju da igraju ulogu "više klase" i ne žele da ih porede sa običnim "amaterima", "jajarama", "secikesama" i "kokošarima", kako sa prezirom nazivaju tzv. obične kriminalce.

Prema životnim navikama oni su neumereni i nastoje da imitiraju džetset, pa često borave u skupim letovalištim i restoranima, na modnim revijama, izložbama, aukcijama i slično, iako su svesni da su tu najranjiviji. Međutim, njihov egoizam ih tera i na saradnju sa policijom, kada treba da brane "svoj imidž" i ako im to obezbeđuje neku satisfakciju, budući da su kao tipovi ličnosti pseudosocijalni. Socijalno poreklo im je, osim kod džeparoša, srednjeg nivoa i zato im je za specijalizaciju školovanjem u nekoj profesiji to bila prednost u odnosu na džeparoše. Veoma su mobilni, a sve rasprostranjenija i sve prisutnija anomija u velikim gradovima im sasvim odgovara. Zbog toga ih i nema u manjim sredinama gde se svi znaju, jer je igranje veće uloge od pripadajuće moguće samo u nepoznatoj sredini. Oni i inače smatraju da im ovozemaljske vrednosti i uživanja pripadaju po pravu njihove sposobnosti, koje na njihovu žalost nisu dovoljno ni adekvatno procenjene u sredinama gde ih dobro poznaju.

Vreme anomije i sve veće otuđenosti stanovništva je uslovalo poslednjih decenija, pojavu posebne vrste profesionalnih kriminalaca, odnosno, prevaranata u vidu iscelitelja, "mesija", "gurua" i drugih raznih "proroka". Razlog može da se vidi i u priznanju jednog od vođa jedne američke sekte, da je najlakše da se neko obogati bez rada ako formira sektu. Otuda i procvat raznih sekta, "mesija", "proroka" i drugih lidera. Ali, u ovom domenu je ono što se zna o sektama i drugim grupama samo vrh "ledenog brega", na šta su nas nedavno upozorila i otkrića štampe u nekim zemljama. Treba,

međutim, očekivati da će se ovaj problem profesionalnih kriminalaca i nadalje susretati u različitim vidovima, a saglasno promenama u životu ljudi i dejstvu sve veće i veće otuđenosti ljudi. Mobilnost profesionalnih kriminalaca će, treba očekivati, rasti saglasno razvoju mobilnosti i otuđenosti savremenog čoveka, a policija i drugi sistemi zaštite će uvek, kao i do sada, biti za jedan korak iz njih.

ORGANIZOVANI KRIMINALCI

Za razliku od profesionalnih kriminalaca koji samo naizgled deluju kao organizovana družina, organizovani kriminalci su sindikalno povezani čvrstom hijerarhijskom vezom sa centralom, koju oni lično čak ni ne poznaju. Organizovani kriminalac je, stoga, samo najamni radnik za tačno određene poslove u "udruženju" i on samo izvršava zadatke i poslove koji mu se od vrha postavljaju. Zbog toga je on pod strogom administrativnom kontrolom svog neposredno nadređenog, a on od sledećeg i sve do vrha. Sopstvena inicijativa ili tzv. solo akcije se ne praštaju, a kazne su veoma rigorozne.

Kao tipove ličnosti organizovane kriminalce karakteriše višeslojnos i to od vrha piramide do dna. Tako je predominantna karakteristika višeg i komandnog sloja neke organizovane kriminalne organizacije pseudosocijalnost, jer oni moraju da igraju višestruke uloge u odnosu na spoljnu sredinu. Nezamislivo i neuspešno bi bilo, na primer, da šefovi organizovane kriminalne družine ne umeju i ne uspevaju da uspostave kontakte sa odgovarajućim strukturama vlasti, sve do najviših, a za to im ne treba samo novac koji mogu da imaju, već i "uljudnost", visoki stil življenja i poznavanja društvenih vrednosti. Kada bi, uostalom, neki neurotični ubica pokušao da ostvari takvu komunikaciju i kontakte sa ljudima na vlasti (policijske, sudske, izvršne), on to ne bi mogao ni zbog svog ponašanja, niti zbog svih drugih svojih odlika koje ne može kao neurotičar da sakrije. Ali, u organizovanom kriminalitetu, odnosno u njegovoj strukturi, takve uloge i tipovi ličnosti su takođe dobrodošle, sve dok obavljaju svoje zadatke na "propisani" način. Zbog toga se u organizovanom kriminalitetu susreću i antisocijalni i asocijalni tipovi ličnosti, koje ovde ne možemo posebno opisivati⁶.

Kriminalni svet, kako je već poznato, spada u "najgostoljubivije poslodavce", jer ne traži ni preporuke bivših poslodavaca, niti školske diplome, kao ni socijalno poreklo. U njemu je svako ko nešto zna, bez

⁶. Vidi navedeni rad, str. 159.-160.

obzira na raniju kriminalnu karijeru, dobrodošao ako poštuje zatečene odnose i pravila za ponašanje. U organizovanom kriminalitetu su zato uloge svakog pojedinca striktno omeđene i kontrolisane, a one se biraju prema afinitetu i sposobnosti za neku od njih. Razlog pak koji ove kriminalce vodi u organizovani i hijerarhijski uređeni svet, a ne u samostalne profesionalne ubice, reketaše, obijače ili slično je upravo njihov tip ličnosti.

Za razliku od profesionalnih kriminalaca koji su narcisoidni i egoistični i koji saglasno tim odlikama primenjuju sasvim određene mehanizme odbrane ličnosti, kao što su racionalizacija, projekcija, regresija i agresija, organizovani kriminalci koriste autoritarnost kao mehanizam. Ovaj mehanizam se odlikuje težnjom pojedinca da se odriče svoje nezavisnosti i individualnosti i da se sjedinjuje sa nečim većim i moćnijim od njega: sa bogom, nacijom, vođom, šefom i slično⁷. Time ove ličnosti, zapravo, nastoje da se oslobode osećaja nepodnošljive usamljenosti i nemoći u socijalnoj sredini, koja je uzrokovana njegovom ulogom, položajem i statusom u njoj. Zbog toga se, po pravilu, regrutuju iz autsajderskih etničkih, rasnih, socijalnih ili drugih sredina, budući da im je to jedini način za socijalnu promociju⁸.

Sam mehanizam autoritarnosti, inače, sadrži u sebi komponente mazohizma i sadizma, jer te dve komponente i inače čine samo dva različita lica jedne te iste osnovne situacije - osećanje nemoći. Povezujući se i identifikujući se sa nečim većim što ga nadilazi i što je moćnije od njega i sadisti i mazohisti izbegavaju odgovornost pred sobom, jer ih to "veće" od njih "upotpunjuje" i preuzima odgovornost. Zbog toga mazohisti sebe doživljavaju kao produžetak tog drugog bića, a sadista to drugo biće doživljava kao svoj produžetak. Reagujući tako oni se podvrgavaju onima iznad sebe i i vladaju onima ispod, pa se prema tim predominantnim mazohističkim ili sadističkim sklonostima biraju i određuju uloge u tom kriminalnom svetu.

Ovako birokratski ustrojen organizovani kriminalitet ima striktno norme i za nagrade i kazne, pa zbog toga ima više sličnosti sa normalnim biznisom, nego sa klasičnim predstavama o kriminalcima. Oni se od običnih i

⁷. Vidi o autoritarnosti u: From, E.: *Anatomija ljudske destruktivnosti (drugi tom), Naprijed, Zagreb, (1984.) str. 121.*

⁸. Neki američki kriminolozi objašnjavaju da su razne mafije, od Koza nostre, pa preko crnačkih, portorikanskih, kineskih, japanskih i drugih nastale upravo zato što su se pripadnici tih grupacija osećali kao autsajderi u novom svetu. Bosovi, kumovi ili šefovi različitih "Trijada", "Jakuza" ili slično su bili ti koji su im obezbeđivali pravdu i odbranu časti od bezlične sile u policiji, pravosuđu i javnoj upravi. Tako su se oni identifikovali sa svojom celinom i osećali se jačim, bez obzira na kasniju cenu.

profesionalnih kriminalaca razlikuju i po tome što ne moraju da prate i "studiraju" potencijalne žrtve, jer je organizovani kriminalitet usmeren ka snabdevanju tržišta onim što nedostaje ili je nekom državnom normom zabranjeno. Pošto se ti zabranjeni artikli ili usluge i dalje traže od potrošača, kao što su: oružje, droga, prostitucija, cigarete, alkohol, kocka, nafta ili slično, to su organizovani kriminalci samo posrednici između nekriminalnog potrošača i kriminalnog načina dobavljanja dobara. Zbog toga su njihovi potrošači klijenti, a ne žrtve, jer svojevolumno učestvuju u toj trgovini robom ili uslugama. Na taj način je organizovani kriminalitet mehanizam društva koji obezbeđuje nesmetano snabdevanje onim što je društvo samo sebi "zabranilo" ili mu je zabranio neko moćniji u vidu ekonomskih ili drugih sankcija..

Iskustva naše države sa kriminalizacijom društva od devedesetih godina prošlog veka do danas, upravo ukazuje na to da je organizovani kriminalitet transnacionalni problem i da on nema granice država. Zbog toga i postoje eufemistički nazivi za poteze koji imaju isključivi cilj da pospeše kriminalizaciju nekog društva ili države, kao što su već pomenute ekonomske ili finansijske sankcije učinile nama, iako se unapred znalo kuda to vodi. Da je to tako najbolje govore i statistike kriminaliteta kod nas, ali i naše neposredno iskustvo kada smo bili primorani da skoro sve vitalne artikle kupujemo od kriminalaca: naftne derivate, cigarete, sredstva za higijenu, devizni novac i drugo. Tako smo i mi saznali za "snalažljive" u slobodnoj inicijativi i tržišnoj ekonomiji, za reketaše i reketiranje, za borbu za teritorije i prevlast, za likvidacije poznatih i nepoznatih i slično.

Glavni problem sa organizovanim kriminalitetom je, nažalost, njegova nevidljivost, što nije slučaj sa profesionalnim i običnim kriminalitetom. Jedan od razloga je što organizovani kriminalci ne atakuju na klijente, već ih čak i štite od običnih kriminalaca u zoni "svoje odgovornosti". Oni takođe ne otimaju i ne prisiljavaju klijente na svoje usluge u svojim glavnim delatnostima, osim u zaštiti od drugih, odnosno, reketiranju i ucenjivanju drugih kriminalaca. Krvoproliće koje oni izazivaju je uvek usmereno na "njihovu" konkurenciju ili pretendente na "njihov" posao. A taj "posao", budući da donosi i veliku zaradu, omogućava sopstvenu samoreprodukciju, podmićivanjem i kupovinom usluga, pa se proširuje i olakšava svoj razvoj. To, međutim, ne bi moglo bez upliva nosioca stvarne vlasti, pa je deo zarade ili višak profita uvek "knjižen" kao razvojni kapital, odnosno, novac za korumpiranje i podmićivanje onih koji treba da nešto odobre, da nešto ne vide ili da za nešto "progledaju" kroz prste. Za tako nešto je nužno, smatra se, da dobro organizovani kriminalci ni u kom slučaju ne liče na profesionalne ili obične kriminalce, što ne isključuje njihovo povremeno angažovanje za novac, te

da na svom platnom spisku moraju da imaju pojedine predstavnike svih nivoa vlasti.

Da to nije tako, tj. da nije bilo moguće podmićivati i korumpirati međunarodne egzekutore ekonomskih sankcija prema nama, teško da bismo preživeli sve ono što su nam ekonomske sankcije UN-a nanele. Ali, ti vrli činovnici ove međunarodne organizacije, kao i mnogih drugih, su bili "meka srca" prema napaćenom narodu, odnosno, prema narodnim predstavnicima sa koferima ili vrećama para za cigarete, naftu i drugo. Primer je bio "zarazan" i za slične njima sa naše strane, pa sada imamo tzv. tajkune različitih novčanih težina. Oni drugi profesionalni kriminalci nisu uspjeli da postanu tajkuni, kako se i očekivalo, ali zato nose "časni" naziv "kontraverzni biznismeni". Jedni bez drugih, međutim, ne mogu, jer je i jednima i drugima glavni problem kako da sada "operu" tako zarađeni novac, budući da oni sa druge strane koji su im sve to svojim odlukama i ponašanjem omogućili sada hoće i deo toga. "Pranje novca" se, dakle, plaća i tako je krug zatvoren.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Fenomen profesionalnih kriminalaca i kriminaliteta nije nov ni za naše područje, jer su i pre tranzicije postojale bande sa zvučnim ili manje zvučnim nazivima, a danas su to nazivi prema mestima ili delovima većih gradova gde deluju. Tako samo u Beogradu imamo razne "žestoke momke", kako ih mediji nazivaju, poznatim kao novobeogradski, zemunski, surčinski, rakovički i drugi klanovi. S vremena na vreme osvanu i naslovi o "podvizima" naših momaka i na dalekim kontinentima, kao što su "Pink panteri" u veštoj pljački draguljarnice u Tokiju, zatim u Arapsim emiratima i slično. Međutim, nije bilo organizovanog kriminala i to ne zato što su naši ljudi tada bili čestitiji i nisu imali interesa za to, već zbog toga što nije bilo prilike, odnosno, šta da se malverzacijama pribavi. Sve usluge i sva dobra za život stanovništva je bio pod kontrolom i u vlasništvu države, pa njihovi menadžeri, sve i da su hteli, nisu mogli da svesno upropašćuju firme kojima rukovode, kako bi ih oni ili njihovi pokrovitelji kupili na sumnjivim tenderima. Njihove "korisne malverzacije" i privredni prestupi u ma kom vidu nisu bili organizovanog tipa, već individualni prestupi. Ali, to što nam se dešavalo i što nam se još uvek dešava potrajaće sve dotle dok postoje uslovi za snalaženje "snalažljivih", dakle dok postoji "sukob interesa", jer će privatno i državno vlasništvo nad dobrima, resursima i uslugama uvek postojati. To ne treba posebno da nas čudi, ako velikih korupcionaških afera ima i u administraciji UN-a, Evropske unije, u visokim krugovima vlasti u "starim" demokratskim zemljama i drugde. Kako, inače, objasniti smene ili ostavke

premijera nekih zemalja zbog korupcije ili sličnog, ako se to dešavalo i u jednom Japanu, Izraelu, impičment u SAD-u i drugde. Sa ovim fenomenima ćemo se, ma kako to sumorno zvučalo, susretati i nadalje, pogotovo zato što kod nas tranzicija i dalje traje i u ekonomskom i u moralnom pogledu. Zbog toga će inače statistike kriminaliteta beležiti oscilacije i, najčešće, pad stope kriminaliteta, sa jedne strane, ali enormno povećanje zatvorske populacije sa druge. Kako je to moguće i šta zapravo znači ta diskrepanca nije nepoznato kriminolozima, ali od njih i njihovih znanja ne zavise ni donošenje zakona niti njihova primena.

LITERATURA

- (1) FENIČEL, O. (1961): *Psihoanalitička teorija neuroza*. Beograd-Zagreb: Medicinska knjiga.
- (2) FROM, E. (1984): *Anatomija ljudske destruktivnosti*. Zagreb: Naprijed.
- (3) FROM, E. (1984): *S onu stranu okova iluzije*, Naprijed, Zagreb,.
- (4) KORN, R.; MCCORKLE, L. (1964): *Criminology and Penology*, New York-London,.
- (5) NIKOLIĆ, Z. (2000): *Kriminologija sa socijalnom patologijom*. Beograd: Narodna knjiga.
- (6) NIKOLIĆ, Z. (2005): *Penološka andragogija sa metodikom prevaspitanja (drugo dopunjeno izdanje)*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

PROFESIONAL AND ORGANIZED CRIMINALS: SIMILARITY AND DIFERENCES

There isn't a day that goes by, that we don't hear about new-discovered organized criminal groups, special court and prosecutor procedures and police actions through printed or electronic media. The public is literally swamped by press releases about "mafia" groups off all kinds almost as if nothing else happens in the area of crime and criminality. What is "mafia" or organized crime really, and which visible characteristics does it have? Is there any other type of criminality, or all crime is organized and "mafia" type?

KEY WORDS: *professional crime / organized crime / classification / treatment / consequences*